

Оксана Костянтинівна СУПРОНЮК,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу зарубіжної україніки
Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0003-1435-5913>
supronuk@nbuv.gov.ua

СПАДЩИНА ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ДЖЕРЕЛАХ ЗАРУБІЖНОЇ УКРАЇНКИ

Метою дослідження є аналіз важливих аспектів життя й творчості Лесі Українки й оцінка їх у доробку вчених української діаспори. *Методологія* і методика вивчення матеріалу базується на інтегрованому використанні джерелознавчого, історико-типологічного, порівняльно-історичного (через аналіз явищ у контексті розвитку культури) методів дослідження та теорії інтертекстуальності. Використані підходи до систематизації матеріалу, розроблені в працях сучасних вітчизняних і зарубіжних спеціалістів у галузі джерелознавчої евристики, психології творчості. *Наукова новизна* дослідження полягає в тому, що малодосліджені й майже не введені в науковий обіг джерела запроваджуються в новий комплексний інформаційний бібліографічний ресурс, який не має аналогів і з 2019 р. створюється в НБУВ до 150-річчя з дня народження письменниці. Джерела зарубіжної україніки залучають нові матеріали про життя і творчість Лесі Українки і є сегментом обліку цього загальнобібліотечного науково-бібліографічного проекту. *Висновки.* Новітні джерела зарубіжної україніки в галузі лесезнавства є вагомими інформаційними ресурсами для переосмислення ролі Лесі Українки в історії української культури, створення нової історії розвитку українського письменства й утвердження української ідентичності. Вони акумулюють і підсумовують знання про творчу спадщину й особистість Лесі Українки, формують нове бачення значення творчості письменниці, її ролі у формуванні й побудові новітнього культурного простору України, пропонують інформацію, ще мало відому українським науковцям.

Ключові слова: Леся Українка, лесезнавчі дослідження вчених української діаспори, книжкові колекції відділу зарубіжної україніки НБУВ, науково-видавничий проект «Бібліографія Лесі Українки».

Відзначення 150-річчя від дня народження Лесі Українки спонукає до переосмислення творчого здобутку вітчизняних і зарубіжних на-

уковців у вивченні її особистості, творчості, місця й ролі в поступі української духовності і культури, творенні української модерної ідентичності, із висоти досвіду сучасного суспільного розвитку, завдань і перспектив подальшої розбудови українського національного простору. Зазначене є вкрай важливим, тому що кожен історичний етап розвитку України розкриває нові грані творчого спадку письменниці й глибинні смисли та підтексти її творів, а водночас пропонує зміни світоглядних засад і дискурсів лесезнавчих наукових студій, поглиблення розуміння значення Лесі Українки для наступних поколінь.

Особливий інтерес становить звернення до аналізу напрацювань кількох поколінь учених та діячів культури української діаспори в країнах Західної Європи й Америки, які витворили вільний від впливу ідеології радянського тоталітаризму національно-патріотичний дискурс наукового лесезнавства. Широкі можливості для цього надає звернення до накопиченого відділом зарубіжної україніки (ВЗУ) Інституту книгознавства (ІК) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) фонду видань української діаспори, у якому зібрано найбільшу в Україні колекцію опублікованих поза межами Батьківщини праць, присвячених Лесі Українці.

Загалом упродовж ХХ — початку ХХІ ст. у фонді ВЗУ зібрано значну колекцію літературознавчих, мовознавчих, біографічних, філософських праць, у яких проаналізовано різні аспекти життя й творчості Лесі Українки. Метою нашої публікації є дослідження лесезнавчого дискурсу української еміграції, з увагою до найбільш важливих напрямів, пов'язаних із розумінням ролі й значення письменниці в розвитку української культури.

Постаті Лесі Українки, її біографії і творчості завжди належало особливе місце в дослідженнях учених українського зарубіжжя. Серед дослідників — ціла плеяда визначних особистостей. У 1920–1930-ті рр. у Празі (Чехословаччина) працювали Л. Білецький, Д. Чижевський, Д. Дорошенко, В. Сімович — видатні вчені, у полі зору яких була творчість Лесі Українки. До видання першого повного зібрання творів Лесі Українки на еміграції (Нью-Йорк, США, 1953–1954 рр.) був причетний Ю. Тищенко-Сірий.

Розвідки, статті, рецензії на лесезнавчі теми періоду МУРу (Мистецького українського руху, 1940–1950-ті рр.) у Німеччині творили Ю. Лавріненко, Ю. Косач, І. Костецький, Гр. Шевчук (Ю. Шевельов), Г. Костюк, В. Петров, Д. Донцов, М. Оглоблин-Глобенко, Ю. Бойко-Блохин, С. Драгоманов.

У 1980–1990-х рр. творчість письменниці досліджували Д. Штогрин (Іллінойс, США), І. Тарнавецька, Я. Розумний (Манітоба, Канада), В. Маркус (Чикаго, США), О. Зуєвський, Б. Медвідський

(Альберта, Канада), А. Вирста (Париж, Франція), О. Міяковська-Радиш (Нью-Йорк, США), Г. Грабович (Кембридж, США), А. Гумецька (Енн-Арбор, США), М. Антонович (Монреаль, Канада), М. Неврлий, Б. Зілінський (Прага, Чехословаччина), А. Мештан (Фрайбург, ФРН), М. Блечич (Белград, Югославія), Е. Сгамбатті (Рим, Італія), Л. Терзійська (Софія, Болгарія), Яр Славутич, М. Р. Стех (Едмонтон, Торонто, Канада).

Серед сучасних дослідників слід назвати Тамару Скрипку (Нью-Йорк, США), завідувачку Музею-архіву ім. Д. Антоновича Української вільної академії наук (УВАН) у США, яка з 2000-х рр. до сьогодні видає, зокрема, фундаментальні праці про життя і творчість Лесі Українки на основі архіву письменниці та її родини. Усіх дослідників творчої біографії Лесі Українки в українській діаспорі перерахувати неможливо через обмежений обсяг нашої публікації.

У дослідженнях учених української діаспори знаходимо багато нових матеріалів до інтерпретації актуальних питань, які хвилюють українців і нині. Зокрема, це питання української ідентичності та утвердження української мови. Леся Українка стала символічною постаттю в нашому культурному просторі, оскільки своєю громадською діяльністю й творчістю започаткувала перехід в українській суспільній думці від українофільства (течії, коли українська еліта з висоти свого становища спостерігала за народом) до українства — течії дієвого утвердження нації українців та їхньої мови. «...Ми відкинули назву „українофілі“, а звемось просто українці, бо ми такими єсьмо, без всякого „фільства“», — пояснювала Леся в листі до свого дядька М. Драгоманова 17.03.1891 р. [16, с. 137]. Таким чином, вона стала на чолі нової генерації українців, національної інтелігенції — української як за походженням, так і за ідеологією.

Із досліджень учених української еміграції випливає, що Леся Українка є ключовою постаттю в українському історико-культурному просторі ХХ ст. Із її творчістю пов'язана «європеїзація» української літератури, вона першою представляє українське письменство в світовій літературі ХХ ст. Письменниця поставила перед сучасниками вічні й водночас злободенні, пекучі для України проблеми: життя й смерті, боротьби чи покори, волі й незалежності, любові й ненависті, свободи творчості; бути чи не бути самостійній Україні, боротися за волю чи скніти в ярмі. Усі ці питання й нині, більше ніж через 100 років, для нас актуальні.

Питання про український і європейський складники творчості Лесі Українки є досить полемічним. У тривалій дискусії на цю тему привертає увагу погляд Наталії Іщук-Пазуняк, відомої американської українки, який вона висловила в статті «Творчість Лесі Українки:

крізь призму національного до світового інтернаціонального». Вона дає оцінку спадщині Лесі Українки, виходячи з реалій сучасного глобалізованого світу. На думку дослідниці, Леся Українка переконливо довела, що «в дійсності суперечности в поняттях національне й інтернаціональне чи гльобальне немає» [4, с. 321]. Н. Іщук-Пазуняк показує, що національні мотиви, які так яскраво звучать у «Лісовій пісні», приховано присутні й у текстах письменниці на «екзотичну» тематику. Галерея її жіночих образів — Іфігенія, Кассандра, Ніобея, Міріам, Йоганна та інші — це утвердження цінностей, які є надважливими для самої авторки та які вона воліла би бачити більш рельєфними в ментальності українців: гідність, жертвовність, відданість, внутрішня сила, непохитність тощо. Таким чином, «не розгубилася Леся Українка на обрях чужих світових культур і цивілізацій. Чужина не проковтнула її «Я». Вона залишилась цілісною українкою — не лише за псевдом» [4, с. 323]. Як вважає дослідниця Світлана Кочерга, у полі зору якої є лесезнавчі студії Н. Іщук-Пазуняк, європеїзм Лесі Українки є магістральним дискурсом її лесезнавчого доробку. «Роботи Наталії Іщук- Пазуняк небезпідставно слід віднести до корпусу праць науковців діаспори, які розширили горизонти рецепції творчості Лесі Українки, стали імпульсом до подальшого вивчення кроскультурності та інтертекстуальності в художньому світі авторки. Свій внесок вона зробила в утвердженні нині усталеного в літературознавстві алгоритму співіснування вітчизняного та європейського, вселюдського в культурософських творах Лесі Українки: кожна проблема, порушена письменницею, варта прочитання як на іонаціональному, так і на національному рівнях, відтак чуже стає близьким, а близьке, своє — загальнолюдським» [9, с. 137].

Серед найбільш послідовних дослідників творчої спадщини Лесі Українки в діаспорі варто згадати Петра Одарченка (США), автора 80 публікацій про неї, редактора «Хронології життя і творчості Лесі Українки» [7] — фундаментальної джерелознавчої праці про життя й творчість письменниці. Ця книжка стала цілою епохою в лесезнавстві. Вона відкрила багато нових граней образу письменниці, нові обставини її життєвого і творчого шляху. Книжка має дуже складну історію підготовки й видання. Це матеріали життя й творчості Лесі Українки, зібрані й збережені її рідними, найбільше сестрою — Ольгою Косач-Кривинюк, у тяжких умовах еміграції. Вони були підготовлені до друку цілим колективом діячів діаспори й відредаговані П. Одарченком.

Цікаво зазначити, що книжки, видані заходами УВАН (США), сти мулювали (як відповідь) вихід аналогічних видань у Радянському Союзі. Зокрема, «Хронологія...» стала спонукою до видання зібрання

творів Лесі Українки в 12 томах (1975–1979) та низки біографічних досліджень у радянській Україні [5, с. 4].

Важливими є праці П. Одарченка, присвячені боротьбі з викривленнями матеріалів про Лесю Українку радянською цензурою. Він аналізує умови небувалого посилення національного гніту та шовіністичної примусової русифікації в часи радянської доби, що мало вплив на видання творів Лесі Українки [12].

Тема фальсифікації творчості Лесі Українки в радянських джерелах і боротьба із цими фальсифікаціями зарубіжних українознавців є однією з найбільш складних. Рецепція творчості письменниці культурними діячами української діаспори творилася окремо від рецепції в радянській Україні. Якщо поглянути глобально на вивчення біографії та творчості Лесі Українки у ХХ ст., то воно зумовлювалося протистоянням двох ідеологічних систем — радянської і української еміграційної.

Один із найочевидніших дискусійних моментів досліджень (радянських і діаспорних) і водночас наріжних каменів фальсифікації її особистості — реальна участь і ставлення Лесі Українки до соціал-демократичного руху, що передбачало й різні оцінні дискурси. Перший, радянський, беззастережно кваліфікував її постать як великого приятеля російських ленінців-більшовиків та борця проти українського буржуазного націоналізму. Натомість діаспорний науковий дискурс акцентував увагу на національному складнику її творчості. Українські науковці в еміграції вивчали творчість письменниці й інтерпретували її насамперед у тих аспектах, які обходили або фальсифікували радянські лезезнавці: уболівання за долю колонізованої нації, конфлікт митця з оточенням, самодостатність мистецтва тощо.

Про боротьбу з викривленнями матеріалів про Лесю Українку радянською цензурою писали зарубіжні українознавці Б. Кравців, П. Кізко, Ю. Лавріненко, В. Шаян, Г. Костюк, Ю. Шевельов. У їхніх працях критикувалися фальсифіковані твердження радянської цензури про те, що Леся була прихильницею більшовиків, а не українських соціал-демократів, ішлося про заборону її текстів, які свідомо вилучалися з радянських видань творів письменниці, про тенденційні необ'єктивні маніпулятивні наукові висновки щодо творчості письменниці.

Одне з новітніх досліджень, яке продовжує вивчення цієї теми, належить професорці Волинського національного університету імені Лесі Українки Світлані Богдан [1]. У ньому розглянуто особливості мовного моделювання образу Лесі Українки в двох наукових парадигмах — у діаспорній і в радянській — й акцентовано на тому, що найчастотніші лексеми, якими описується Леся та її творчість, мають у мові тоталітаризму й у діаспорних студіях полярний вимір. Завдяки

радянським дослідникам Леся Українка асоціювалася з таким рядом висловлень: друг робітників, дочка Прометея, співачка досвітніх вогнів, буревісник революції (подібно до Горького) тощо. Це ідеологеми епохи тоталітаризму. До їх появи спричинилася, зокрема, відсутність (унаслідок цензурної політики або свідомого ігнорування дослідниками й авторами) вичерпного текстологічного корпусу художньої, публіцистичної і, щонайважливіше, епістолярної спадщини Лесі Українки в джерельній дослідницькій базі в радянській Україні (на противагу діаспорній).

Вербальний образ Лесі Українки в діаспорній літературознавчій парадигмі утворює такий ряд найменувань: співець поневоленої нації (А. Шум), поетка-пророчиця (Д. Донцов), поетичний геній Лесі Українки (Ю. Бойко), жінка з душею борця (В. Завадська), спартанка України (Р. Єндик), лідер української соціал-демократії (УСД) (Ю. Лавріненко) та ін. Дослідження С. Богдан дуже цікаве й неординарне, дає багато матеріалу для осмислення теми фальсифікацій творчості Лесі Українки й осмислення оцінки її творчості в діаспорному й радянському семантичних полях [1, с. 48–52].

Такі публікації свідчать, що видавничі проекти в українській еміграції протистояли ідеологічній платформі Радянського Союзу — тоталітарної держави з потужним ресурсом, у якій еміграційному культурному продукту протидіяв комплекс політики, пропаганди й суспільно-культурного управління наддержави. А українська еміграція представляла фракційно, переважно напівнаукову або суспільно-наукову діяльність різних об'єднань і інституцій, а також окремих діячів, головною об'єднувачою рисою яких була українська національна ідеологія. Тобто це було протистояння тоталітарного, імперсько-агресивного й націоналістично-оборонного дискурсів. І Радянський Союз, і українська еміграція створили власні ідеологічні міфи образу Лесі Українки, які в культуротворчій парадигмі давали їм змогу підтримувати їхні ідеологічні засади.

Тема боротьби двох ідеологій не вичерпана, вона залишається актуальною й нині. Учені українського зарубіжжя створювали нову споруду національного культурного канону. Це середовище було складним і неоднозначним, його не можна ідеалізувати. Воно не було однотайним: у ньому було гостре протиборство поглядів, амбіцій, цінностей. Але завдяки діаспорному українознавству ми не втратили зв'язок часів, тяглість українського культурного процесу. Радянській системі нищівного русифікаторства не вдалося знищити нашу культуру.

Від часу здобуття Україною незалежності українське лесезнавство прагне знайти баланс і створити об'єктивний лесезнавчий наратив у незалежній Україні.

Серед дослідників української еміграції, чії праці довгий час були забороненими, особливу увагу привертає Роман Задеснянський (псевдонім Романа Бжеського). Легендарна особа в історії української культури, він був державним діячем доби УНР та в еміграції, ідеологом модерного українського націоналізму, а також культурологом, літературознавцем. Молоді роки дослідник прожив у Європі (Польща, Чехія, Німеччина та ін.), другу частину життя — у США. Свої книжки в еміграції публікував під псевдонімами без зазначення місця й року видань. Значну частину публікацій він присвятив Лесі Українці. Осмислюючи феномен письменниці, Р. Задеснянський згадував Гоголя: «Гоголь, перебуваючи в Італії, писав: „Я майже рік живу на чужині, бачу чудове небо, світ, багатий мистецтвом і людьми. Та хіба моє перо взялося описувати те, що може вразити кожного?.. Непереборним ланцюгом прикутий я до свого...“» [3, с. 7].

«І ось тому справжні мистці в своїх творах висловлюють ідеї в першу чергу важливі для їхнього власного народу, незалежно від того, де вони змушують жити і діяти своїх героїв, — розмірковував Р. Задеснянський, — але одночасно вони мусять знайти для того середовище, в якому рівно ж ті ідеї могли існувати, а це робить ті ідеї близькими для всіх.

Леся Українка дала нам ряд творів з минулого різних народів: гебреїв (біблійні сюжети), троянців, греків, римлян, перших християн, канадійських переселенців з Англії, французьких революціонерів і т. п. Але у кожному з тих творів вона розв'язувала те чи інше питання важне для українського народу, вказувала своєму народу шлях до визволення, хотіла йому прищепити нову скалу вартостей. Однак тому, що великі мистці вміють виділити з другорядного найістотніше, твори таких письменників, як Гомер, Данте, Шекспір, Гете, Шіллер та інші промовляють і до інших народів, стають творами світового значення. Та при тому ні на хвилину не слабне їх зв'язок з народом, що породив письменника з пекучими проблемами його Батьківщини. Творець дарує свій твір своєму народові і так збагачує світове мистецтво» [3, с. 7].

Націоналістичні ідеї і власні критичні критерії Р. Бжеського склалися під впливом Д. Донцова і його ідеї радикального націоналізму. У публікаціях про еволюцію творчості Лесі Українки він розглядає, як під впливом суспільно-політичних процесів і близького оточення вона починає усвідомлювати власну місію як національного поета.

Праці Р. Бжеського про Лесю Українку є цінним джерелом роздумів про формування національного ідеалу, національної ідеї в українській літературі. Вони потребують подальшого осягнення і є важливим складником зарубіжної лесіани.

Нове покоління української інтелігенції на чолі з Лесею Українкою намагалося створити законне підґрунтя для існування українського народу не лише як етнографічної маси, а як рівної між рівними нації. Багато уваги письменниця приділила утвердженню української мови. Цікаві думки про це висловив дослідник і письменник Ігор Костецький, який жив у Німеччині. Оскільки Україна протягом століть була двомовною, то він розглядав функціонування мови за білінгвізму в Україні й шукав шляхи розвитку й утвердження української мови в умовах домінування російської. І. Костецький пояснює, що в середовищі, де російська мова, яка має сильніші позиції, вищий престиж (у наших реаліях це мова «окупанта») і різними способами обмежує у вжитку й витісняє українську мову (мову колонізованого), мають значення позамовні чинники, спонуки й стимули. Тому багато залежить від митців, інтелігенції, від рівня культури, яку вони несуть в народ. І. Костецький подає картину розвитку й утвердження української мови в ХХ ст. і в ній чільне місце відводить Лесі Українці.

За його дискурсом, Леся Українка покликана була стати подією світового масштабу [8, с. 479]. Уже після її смерті, з появою виданого величезного корпусу листів Лесі Українки в уже згаданій книжці (О. Косач-Кривинюк. Леся Українка. Хронологія життя і творчості) стало зрозумілим, «... чим вона була як потенційна дієва особа великого життєвого театру» [8, с. 480]. Її мова, яка збереглася в листах, є свідченням того, у яких вимірах вона жила й мислила, і доводить, що якби письменниця «усім огромом свого мовного світовідчуження» [8, с. 480] зверталася безпосередньо до читачів у своїй творчості, а не тільки до близьких людей у листах, то гарантовано українська література була б інакшою. Тобто тут зіграв роль «ідолізований новонародництвом» страх бути особливим, автору стати тотожним своїм героям, стати особистістю для інших, а не тільки особистістю для себе і для близьких людей [8, с. 481]. «Тяжко прикро, що Леся Українка не здійснилась» як митець світового масштабу [8, с. 483], — зазначає І. Костецький. Причина — історико-культурний контекст доби.

На концепцію І. Костецького про роль Лесі Українки в історії українського письменства відгукнулася відома українознавиця з Канади Олександра Черненко. Дослідниця вступила в неординарну полеміку з ним і подала своє бачення ролі Лесі Українки, особливостей її світосприйняття, які, на погляд О. Черненко, не зміг зрозуміти І. Костецький [17, с. 28–36].

Особливою сторінкою зарубіжної лесеїани є дослідження спадщини й пропаганда творів Лесі Українки її небожем письменником Юрієм Косачем (сином молодшого брата Лесі Українки Миколи). Представники родини Косачів із часу встановлення радянської влади

в Україні були розсіяні по світах як «буржуазні націоналісти». Ю. Косач жив у Чехії, Польщі, Франції, Німеччині, другу половину життя — у США. Образ Лесі Українки проходить через усю його творчість як один з найдорожчих для нього. Дослідники творчого спадку Ю. Косача зазначають його «одержимість Україною» та невтомні пошуки батьківщини у творах [13, с. 30]. Віхою творчої біографії стала його співпраця в журналі «За синім океаном» (виходив у 1959–1964 рр. у Нью-Йорку), де він був головним редактором. Хоча журнал був радянським напрямом, в ньому публікувалися матеріали про Лесю Українку й українофільські матеріали. Наприклад, його стаття «Роздуми про Касандру» має подвійне дно. Ю. Косач осмислює творчість Лесі Українки у вимірах культури: «Вона творила повноцінні вартості в ще не повноцінному суспільстві. Вона жила в уявній Україні, тобто в Україні з тисячолітньою культурною традицією, в Україні високого і чистого ідейного палання, в Україні вільній і спрямованій в майбуття» [13, с. 31].

Ю. Косач — дуже складна й неоднозначна постать українського культурного поля. Як відомо, він не був прийнятий українським еміграційним середовищем, був одинаком-вигнанцем. Зараз його спадок входить у широкий обіг в Україні здебільшого зусиллями Марка Стеха, за словами якого, Ю. Косач існував «в Україні як певній культурній системі цінностей і координат, із глибокими джерелами національних традицій та історією, тісно переплетеною для нього з особистим виміром старовинної родинної традиції Косачів-Драгоманових» [15, с. 127–128]. «...Його пристрасна прив'язаність до України... нагадує одержиму зачарованість Юрія Рославця [героя роману Юрія Косача „Володарка Понтиди“] княжною Дараган, Володаркою Понтиди — отією незбагненою, аж ніяк не однозначно позитивною, дещо підозрілою й химерною постаттю-символом аристократичної європейської княжої Русі-України, такої України, якої, здається, в реальній (матеріальній) дійсності ніколи не існувало» [15, с. 128]. Тобто образ України в уяві письменника Косача був аналогічний сприйняттю України Лесею Українкою. Тісно пов'язаний з нею духовним і родинним корінням, Ю. Косач невтомно, протягом свого життя пропагував її творчість, оскільки образ Лесі Українки став для нього символічним уособленням його Батьківщини, його України в духовних і культурних вимірах.

Важливий інформаційний ресурс зарубіжної україніки — віднайдений нещодавно архів Лесі Українки та її родини в Слов'янській бібліотеці в Празі, який донедавна вважався втраченим. Він опублікований завдяки ініціативі та фінансуванню Союзу Українок Америки [11]. Книжка вводить в науковий обіг листи Лесі Українки,

листи до Лесі Українки від рідних, кореспонденції приятелів і знайомих до Лесі Українки, родинне листування Косачів, листування родини Кривинюків з найближчим оточенням. Ця епістолярна спадщина охоплює 1888–1945 рр. Вона дає нові бачення образів Лесі Українки, Олени Пчілки, Ольги Косач-Кривинюк та інших адресатів, відкриває перспективи досліджень у лесезнавстві.

Цінний матеріал до теми додають новітні дослідження, опубліковані в збірнику наукових праць за матеріалами XI Міжнародної наукової конференції в Мюнхені, організованої Німецько-Українським науковим об'єднанням імені Юрія Бойка-Блохін зусиллями та заходами голови цього об'єднання професорки Дарини Блохін [10]. Зокрема, у статті Н. Стащенко подано докладний огляд етапів та особливостей вивчення творчості Лесі Українки дослідниками української діаспори. Кожен історичний етап, на думку дослідниці, мав свої особливості, був зумовлений тогочасними історичними обставинами [14, с. 240–251].

У контексті нашої проблематики варто звернути увагу на ще одне нове видання — унікальний 3-томний систематичний покажчик Сергія Козака, у якому розкрито зміст газети «Українські вісті» (Німеччина–США, 1945–2000) [6]. Цей часопис найґрунтовніше висвітлював життя українського еміграційного середовища в Європі й Америці та зафіксував унікальну й ще мало запроваджену до наукового обігу інформацію про Лесю Українку, читацьке сприймання й вивчення її спадщини в діаспорі, про постановки її драматичних творів на театральних сценах, вшанування пам'яті, спогади тощо.

Упродовж ювілейного Лесиноного року ВЗУ, працюючи в межах широкої тематики інформаційної та видавничої діяльності НБУВ, узяв активну участь у комплексних заходах, спрямованих на збереження, дослідження та популяризацію доробку закордонних учених-україністів, присвяченого життю і творчості Лесі Українки. Співробітники відділу підготували електронну виставку, у якій представлено колекцію видань фонду ВЗУ, що є важливим інформаційним ресурсом для дослідників; виставка розкриває малознані матеріали та серед іншого експонує багату й різноманітну видавничу продукцію українців усіх країн світу [2].

Відділ зарубіжної україніки став одним із учасників реалізації великого науково-видавничого проекту НБУВ — підготовки 4-томної праці «Бібліографія Лесі Українки», яку від 2020 р. здійснює відділ національної бібліографії під керівництвом д-ра філологічних наук проф. С. С. Кіраля. Це перший фундаментальний проект такого масштабу в історії України. ВЗУ здійснює значну роботу з наповнення бази даних проекту джерелами, у яких зафіксована інформація про Лесю Українку. Серед них збірники наукових праць, де є публікації

про Лесю Українку, часописи, періодичні й неперіодичні видання еміграції, енциклопедії, календарі.

Напрацьовується й акумулюється інформація в таких напрямках запланованого 4-томника «Бібліографія Лесі Українки»: спадщина Лесі Українки, її опубліковані твори; критичні праці про її творчість; переклади; фольклорні записи; пісні, записані з голосу Лесі Українки; наукові та публіцистичні твори; вшанування пам'яті (Леся Українка в музиці, малярстві, архітектурі тощо); спадщина Лесі Українки в архівах і музеях; інтернет-ресурси, присвячені Лесі Українці. ВЗУ бере також участь у формуванні бази даних показчиків: іменного, редакторів та упорядників, перекладачів, ілюстраторів і оформлювачів, видавців, видавництв, друкарень, мов, якими перекладено твори Лесі Українки й на які перекладала вона, географічного, хронологічного, а також показчика періодичних видань, альманахів, збірників, у яких публікувалися твори Лесі Українки.

Варто зазначити, що це перший в історії української культури комплексний бібліографічний проект, який має акумулювати й зберігати дані про всі наявні джерела з цієї тематики з усіх бібліотек та інших сховищ культурної спадщини країни. Для вивчення української діаспори він важливий тим, що надасть можливість виявляти дані про лесезнавчі дослідження, які здійснювалися в зарубіжних країнах, за тими елементами пошуку, які цікавитимуть користувачів.

Отже, зазначені інформаційні ресурси (систематичний показчик змісту часопису «Українські вісті», електронна виставка ВЗУ, комплексний ресурс «Бібліографія Лесі Українки», який створюється в НБУВ) акумулюють і підсумовують нові знання про творчу спадщину й особистість Лесі Українки на новому історичному етапі та є важливим складником національної бібліографії України. Вони формують нове бачення творчості письменниці, її ролі й значення у формуванні й побудові новітнього культурного простору України, містять інформацію, ще мало відому українським науковцям.

Видання української еміграції суттєво розширюють і збагачують уявлення про життя й творчість письменниці, дають нові імпульси багатогранним дослідженням її творчої спадщини. Вони вписують малознану інформацію з української діаспори про «одержиму рідним словом і землею» Лесю Українку в загальний канон розвитку культури України.

Лесезнавчі джерела зарубіжної україніки важливі своїм символічним значенням і змістом. Семантичні складники опублікованих у них матеріалів — традиції, цінності, образи, символи — формують колективну пам'ять, менталітет населення. Вони сприяють культурній соціалізації громадян, транслюють спадкові моральні й культурні норми, формують колективну історичну пам'ять.

1. Богдан С. Стереотипи моделювання образу Лесі Українки в науковій парадигмі діаспори радянської доби: порівняльний аспект / Світлана Богдан // *Леся Українка в діаспорному літературознавстві. Німецько-українські зв'язки* : зб. наук. пр. за матеріалами XI Міжнародної наукової конференції в Мюнхені (4.04–7.04.2019). Т. 11 / уклад. і заг. ред.: Д. Блохин, М. Моклиця. – Мюнхен ; Тернопіль, 2019. – С. 42–53.
2. Виставка електронна «Спадщина Лесі Українки в книжкових виданнях української діаспори (до 150-річчя з дня народження письменниці)» / упоряд. О. Супронюк // *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5474>
3. Задеснянський Р. Творчість Лесі Українки : критичні нариси / Р. Задеснянський. – 2-е вид., доповн. – Мюнхен : Українська критична думка ; Logos, 1965. – 174 с.
4. Іщук-Пазуняк Н. Леся Українка: ідея свободи України у спектрі світової цивілізації : розвідки і доповіді / Наталія Іщук-Пазуняк. – Київ : Видво ім. О. Теліги, 2008. – 432 с.
5. Кіпа А. Леся Українка у виданнях УВАН / Альберт Кіпа // *Свобода*. – 19 лютого 2016 р. – С. 12.
6. Козак С. Історія української діаспори на сторінках часопису «Українські вісті» (Німеччина, 1945 – США, 2000) : системат. покажч. змісту : у 3 т. / Сергій Козак. – Київ, 2017–2018.
7. Косач-Кривинюк О. Леся Українка : хронологія життя і творчості / Ольга Косач-Кривинюк ; ред. П. Одарченко ; Укр. вільна акад. наук. – Нью-Йорк, 1970. – 925 с.
8. Костецький І. Стефан Георге: особистість, доба, спадщина / Ігор Костецький // *Тобі належить цілий світ : вибрані твори / Ігор Костецький* ; упоряд. М. Р. Стех. – Київ : Критика, 2005. – С. 390–516.
9. Кочерга С. Європеїзм Лесі Українки у світлі літературознавчих студій Наталії Іщук-Пазуняк / Світлана Кочерга // *Леся Українка в діаспорному літературознавстві. Німецько-українські зв'язки* : зб. наук. пр. за матеріалами XI Міжнародної наукової конференції в Мюнхені (4.04–7.04.2019). Т. 11 / уклад. і заг. ред.: Д. Блохин, М. Моклиця. – Мюнхен ; Тернопіль, 2019. – С. 126–138.
10. Леся Українка в діаспорному літературознавстві. Німецько-українські зв'язки : зб. наук. пр. за матеріалами XI Міжнародної наукової конференції в Мюнхені (4.04–7.04.2019). Т. 11 / уклад. і заг. ред.: Д. Блохин, М. Моклиця. – Мюнхен ; Тернопіль, 2019. – 364 с. : іл.
11. Листи так довго йдуть... Знадоби архіву Лесі Українки в Слов'янській бібліотеці в Празі / упоряд. С. Кочерга ; Союз українок Америки. – Київ : Просвіта, 2003. – 308 с. ; іл.
12. Одарченко П. Леся Українка під гнітом сучасної советської цензури / Петро Одарченко // *Леся Українка 1871–1971* : зб. пр. на 100-річчя по-

- етки / упоряд. і ред. Б. Романенчук ; Світовий комітет для відзначення 100-річчя народження Лесі Українки. – Філадельфія, 1971–1980. – С. 269–280.
13. Полюхович О. Хто боїться Юрія Косача? / Ольга Полюхович // Критика. – 2018. – Число 7–8 (249–250). – С. 30–37.
 14. Стащенко Н. Етапи та особливості вивчення творчості Лесі Українки дослідниками діаспори / Надія Стащенко // Леся Українка в діаспорному літературознавстві. Німецько-українські зв'язки : зб. наук. пр. за матеріалами XI Міжнародної наукової конференції в Мюнхені (4.04–7.04.2019). Т. 11 / уклад. і заг. ред.: Д. Блохин, М. Моклиця. – Мюнхен ; Тернопіль, 2019. – С. 240–251.
 15. Стех М. Р. В погоні за з'явою: Юрій Косач і його «Володарка Понтиди» / Марко Роберт Стех // Есеїстика в пошуках джерел / Марко Роберт Стех. – Київ : Пенмен, 2016. – С. 118–164.
 16. Українка Леся. До М. П. Драгоманова. 17 березня 1894 р. / Леся Українка // Повне академічне зібрання творів : у 14 т. Т. 11 / Леся Українка. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. – С. 134–137.
 17. Черненко О. На маргінесі українського видання Стефана Георге // Сучасність (Мюнхен). – 1978. – Ч. 6 (210). – С. 28–36.

REFERENCES

1. Bohdan, S. (2019, April). Stereotypy modeliuвання образу Lesi Ukrainky v naukovi paradyhmi diaspory radianskoj doby: porivnialnyi aspekt. In *Lesya Ukrainka v diasporному literaturoznavstvi. Nimetsko-ukrainski zviazky. Proceedings of the 11th International Scientific Conference in Munich* (D. Blokhyn, & M. Moklytsia, Comps. & Eds., Vol. 11, pp. 42-53). Munich, Germany; Ternopil, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Suproniuk, O. (Comp.). (n. d.). Electronic exhibition “Spadshchyna Lesi Ukrainky v knyzhkovykh vydanniakh ukrainskoj diaspory (do 150-richchia z dnia narodzhennia pysmennytsi)”. *V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*. Retrieved from: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5474> [In Ukrainian].
3. Zadesnianskyi, R. (1965). *Tvorchist Lesi Ukrainky* (2nd ed., add.). Munich, Germany: Ukrainska krytychna dumka, Logos. [In Ukrainian].
4. Ishchuk-Pazuniak, N. (2008). *Lesia Ukrainka: Ideia svobody Ukrainy u spektri svitovoi tsyvilizatsii*. Kyiv, Ukraine: Vyd-vo im. O. Telihy. [In Ukrainian].
5. Kipa, A. (2016, February 19). Lesia Ukrainka u vydanniakh UVAN. *Svoboda*, p. 12. [In Ukrainian].
6. Kozak, S. (2017-2018). *Istoriia ukrainskoj diaspory na storinkakh chasopysu “Ukrainski visti” (Nimechchyna, 1945 – SShA, 2000)* (Vols. 1-3). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
7. Kosach-Kryvnyiuk, O. (1970). *Lesia Ukrainka: khronolohiia zhyttia i tvorchosty* (P. Odarchenko, Ed.). New York, NY. [In Ukrainian].

8. Kostetskyi, I. (2005). Stefan George: osobystist, doba, spadshchyna. In I. Kostetskyi. *Tobi nalezhyt tsilyi svit* (M. R. Stech, Comp., pp. 390-516). Kyiv, Ukraine: Krytyka. [In Ukrainian].
9. Kocherha, S. (2019, April). Yevropeizm Lesi Ukrainky u svitli literaturoznavchychk studii Natalii Ishchuk-Pazuniak. In *Lesya Ukrainka v diaspornomu literaturoznavstvi. Nimetsko-ukrainski zviazky. Proceedings of the 11th International Scientific Conference in Munich* (D. Blokhyn, & M. Moklytsia, Comps. & Eds., Vol. 11, pp. 126-138). Munich, Germany; Ternopil, Ukraine. [In Ukrainian].
10. Blokhyn, D., & Moklytsia, M. (Comps. & Eds.). (2019, April). *Lesya Ukrainka v diaspornomu literaturoznavstvi. Nimetsko-ukrainski zviazky. Proceedings of the 11th International Scientific Conference in Munich* (Vol. 11). Munich, Germany; Ternopil, Ukraine. [In Ukrainian].
11. Kocherha, S. (Comp.). (2003). *Lysty tak dovho ydut... Znadoby arkhivu Lesi Ukrainky v Slovianskii bibliotetsi v Prazi*. Kyiv, Ukraine: Prosvita. [In Ukrainian].
12. Odarchenko, P. (1971-1980). Lesia Ukrainka pid hnitom suchasnoi sovietskoï tsenzury. In *Lesia Ukrainka 1871-1971: Zb. pr. na 100-richchia poetyky* (B. Romanenchuk, Comp. & Ed., pp. 269-280). Philadelphia, PA. [In Ukrainian].
13. Poliukhovych, O. (2018). Khto boitsia Yurii Kosacha? *Krytyka*, 7-8(249-250), 30-37. [In Ukrainian].
14. Stashenko, N. (2019, April). Etapy ta osoblyvosti vyvchennia tvorchosti Lesi Ukrainky doslidnykamy diaspory. In *Lesya Ukrainka v diaspornomu literaturoznavstvi. Nimetsko-ukrainski zviazky. Proceedings of the 11th International Scientific Conference in Munich* (D. Blokhyn, & M. Moklytsia, Comps. & Eds., Vol. 11, pp. 240-251). Munich, Germany; Ternopil, Ukraine. [In Ukrainian].
15. Stekh, M. R. (2016). V pohoni za zivoiu: Yurii Kosach i yoho “Volodarka Pontydy”. In M. R. Stekh. *Eseistyka v poshukakh dzherel* (pp. 118-164). Kyiv, Ukraine: Penmen. [In Ukrainian].
16. Ukrainka, Lesia. (2021). Do M. P. Drahomanova. 17 bereznia 1894 r. In *Lesia Ukrainka. Povne akademichne zibrannya tvoriv* (Vol. 11, pp. 134-137). Lutsk, Ukraine: VNU im. Lesi Ukrainky. [In Ukrainian].
17. Chernenko, O. (1978). Na marhinesi ukrainskoho vydannia Stefana George. *Suchasnist*, 6(210), 28-36. [In Ukrainian].

Рукопис одержано 04.05.2021 р.

Oksana SUPRONIUK, Candidate of Sc. (Philology), Senior Research Associate, Department of Foreign Ukrainian Studies, Institute of Book Studies, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Lesya Ukrainka's heritage in sources of Foreign Ukrainian Studies.

The aim of the research is to analyze important aspects of the life and work of Lesya Ukrainka and to evaluate them in the works of scientists of the Ukrainian diaspora. **The methodology of studying** this material is based on integrated use of the following research methods: source study, historical-typological, comparative-historical (i. e. through analysis of phenomena in the context of cultural development); and intertextuality theories. The used approaches to systematization of the material are those developed in works of modern domestic and foreign experts in the fields of source heuristics and psychology of creativity. **The scientific novelty** of the study lies in the fact that the discussed sources, still little studied and scarcely introduced into scientific circulation, are being entered into a new comprehensive informational bibliographic resource, which is being created at the VNLU since 2019 on the occasion of the 150th anniversary of the writress' birth; and such resource is one of a kind. Sources of foreign Ukrainica introduce new materials about the life and work of Lesya Ukrainka into scientific circulation and are a unit of the abovementioned library-wide scientific and bibliographic project. **Conclusions.** These novel sources of Foreign Ukrainian Studies in the field of Lesya Ukrainka knowledge are considerable information resources for rethinking the role of Lesya Ukrainka in the history of Ukrainian culture, creating a new story of the development of Ukrainian literature, and reaffirming the Ukrainian identity. They collect and summarize knowledge about Lesya Ukrainka's creative heritage and personality, form a new vision of the importance of the writress' work, her role in the shaping and building the novel cultural space of Ukraine; and they introduce information still little known to Ukrainian scientists into scientific circulation.

Key words: Lesya Ukrainka, Lesya Ukrainka studies of scientists of the Ukrainian diaspora, book collections at the Department of Foreign Ukrainian Studies, scientific and publishing project "Bibliography of Lesya Ukrainka".